

Чиганов О. Д.,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Кувакін С.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗВІЛЬНЕНИХ ОСІБ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У нормативно-правовій системі України ресоціалізація звільнених з місць позбавлення волі осіб визначається як процес їх усвідомленого повернення до повноцінного соціального статусу. Згідно з Кримінально-виконавчим кодексом (КВК), ресоціалізація – це «свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства», тобто повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя[1]. При цьому КВК перераховує основні засоби виправлення і ресоціалізації, серед яких встановлений режим відбування покарання, пробація, суспільно-корисна праця, соціально-виховна робота, освіта та інші заходи підтримки засуджених. Таким чином, легітимна мета виконання покарання – не лише покарання саме собою, а й підготовка звільнених до нормального життя на волі.

Законодавство також передбачає інститути супроводу звільнених осіб. Зокрема, Законом України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» встановлено, що такий нагляд здійснюється «з метою запобігання вчиненню кримінальних правопорушень» особами після відбутого покарання і здійснення на них виховного впливу[2]. Це означає, що органи поліції та служби пробації можуть встановлювати контрольні заходи щодо колишніх ув'язнених з метою профілактики рецидиву та сприяння їх інтеграції. У комплексі з іншими заходами, передбаченими пенітенціарним законодавством, це має допомагати звільненим уникати кримінальних ризиків і адаптуватися до вільного життя.

В умовах воєнного стану правове регулювання пенітенціарної сфери адаптується до надзвичайних обставин. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 року № 320 був затверджений «Тимчасовий порядок тримання осіб, засуджених до обмеження волі, у виправних колоніях» на період

дії воєнного стану[3]. Цей документ, прийнятий на виконання указу Президента від 24.02.2022, тимчасово регламентує умови утримання певної категорії засуджених з урахуванням надзвичайного режиму. Аналогічних тимчасових рішень може бути ухвалено і для інших категорій ув'язнених: уряд вправі переглядати порядок переведень, режиму безпеки та інших процедур у виправних установах для забезпечення безпеки та здоров'я засуджених під час воєнних дій.

Одночасно Верховна Рада у травні 2024 року ухвалила Закон України № 3687-ІХ, яким до Кримінального кодексу введено статтю 81-1 про умовно-дострокове звільнення засуджених для проходження військової служби за контрактом[4]. Згідно з цією нормою, під час мобілізації чи дії воєнного стану суд може звільнити з-під варті особу, що відбуває покарання (позбавлення чи обмеження волі), якщо вона бажає укласти контракт із Збройними Силами. Закон передбачає широкі обмеження (не допускаються засуджені за особливо тяжкі злочини), але його суть полягає у поєднанні цілей оборони та реінтеграції: держава посилює обороноздатність, а для засуджених відкриває можливість гідної служби. За словами заступника міністра юстиції Євгена Пікалова, український підхід до мобілізації ув'язнених спрямований на підтримку їхнього патріотичного потенціалу: *«Наша головна мета – ресоціалізувати, дати їм шанс»*. Такі офіційні вислови підкреслюють прагнення сформувавши у звільнених мотивацію до законотрухняного життя під прапором захисту країни.

Паралельно триває підготовка інших нормативних ініціатив. Так, у 2024 році було внесено до Верховної Ради законопроект № 10157, який передбачає зміни до Кримінального і Кримінально-виконавчого кодексів та інших актів з метою формального закріплення праці ув'язнених як засобу ресоціалізації. Автори законопроекту обґрунтовують це словами про необхідність *«зміни підходів до залучення до корисної зайнятості засуджених як засобу ресоціалізації»*[5]. Передбачається, що нові правила дозволять ефективніше залучати засуджених до оплачуваної праці і професійного навчання у в'язницях, знімаючи деякі бюрократичні бар'єри (наприклад, пільгове оподаткування доходів ув'язнених установ). Якщо такі зміни будуть ухвалені, вони зміцнять правову основу для підготовки засуджених до повноцінного життя за межами виправних установ.

Важливою складовою процесу ресоціалізації є і комплексні соціальні програми за участі громадськості. Наприклад, у січні 2025 року громадська організація FREE ZONE спільно з Державною кримінально-виконавчою службою оголосили про запуск спеціальної програми для засуджених ветеранів війни. Як повідомляється, програма буде диференційованою та орієнтуватиметься на актуальні потреби такої категорії осіб: вона має допомогти ветеранам-засудженим *«знайти мотивацію для змін, розвивати корисні навички та цінності, що сприятимуть легкому поверненню у суспільство»*[6]. Подібні ініціативи підкреслюють, що самої правової бази замало – потрібна також реальна психологічна та соціальна підтримка тих, хто тільки-но вийшов з місць позбавлення волі. Уряд і громадські організації також спрямовують зусилля на

сприяння працевлаштуванню звільнених і надання їм соціальних послуг, що є ключовим для успішної адаптації.

Отже, нормативно-правова база ресоціалізації звільнених осіб охоплює положення Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів, закони про адміністративний нагляд і пробацію, а також відповідні підзаконні акти (постанови КМУ, накази Мін'юсту тощо). У роки війни вона доповнюється спеціальними тимчасовими постановами та новими законами, які адаптують існуючі процедури до воєнного стану та визначають додаткові можливості (зокрема, дострокового звільнення для військової служби). Водночас ефективність цих норм залежить від реальної підтримки та підготовки звільнених до життя на волі – наявності роботи, житла, психологічної допомоги тощо. Відтак вирішення проблеми ресоціалізації в Україні вимагатиме не лише прийняття актуальних законів, а й системної координації дій держави, органів місцевого самоврядування й громадянського суспільства.

Список використаної літератури:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2004.

2. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.1994 № 403/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. – 1994.

3. Постанова Кабінету Міністрів України № 320 «Про затвердження Тимчасового порядку тримання осіб, засуджених до обмеження волі, у виправних колоніях на період дії воєнного стану» від 19 берез. 2022 р. № 320 // *Урядовий кур'єр*. – 2022.

4. Закон України № 3687-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо можливості умовно-дострокового звільнення засуджених для проходження військової служби за контрактом під час дії воєнного стану» від 8 трав. 2024 р. № 3687-IX // *Голос України*. – 2024.

5. Проект Закону України № 10157 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України та інших законодавчих актів щодо праці засуджених як засобу ресоціалізації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua>.

6. FREE ZONE. Програма ресоціалізації засуджених ветеранів війни спільно з ДКВС України [Електронний ресурс]. – 2025. – Режим доступу : <https://freezone.org.ua> (дата звернення: 13.10.2025).